

сапраўднага гаспадара. Другая справа, што ісці не ў нагу з усімі (хай сабе ўсе астатнія ідуць правільна) – вельмі складана. Так сталася і з Васілём. У сутычцы з Міканорам, прадстаўніком беднага сялянства, які безаглядна прымае ўсё новае і бяздумна імкнецца прывесці ў жыццё, Васіль пераможаны. Пераможаны фізічна, сацыяльна, надламаны маральна. Ён страціў каханне, згубіў зямлю, якая была ягонай заповітнай марай, сэнсам і мэтай існавання. Васіль, які раней адчуваў зямлю, як жывую, самую для яго дарагую істоту, любіў яе, раптам губляе ўсякую павагу да яе.

Гэта быў сацыяльны драматычны канфлікт часу. Колас і Мележ з вышыні сённяшніх дзён, у гістарычнай перспектыве паказалі і сцвердзілі сацыяльную непазбежнасць і заканамернасць падзей выключнага грамадскага значэння. Усебаковы аналіз рэчаіснасці, глыбокае яе чалавечае асэнсаванне вылучылі перад пісьменнікамі на першы план гуманістычны аспект, гуманістычны сэнс грандыёзнага пералому. Ва ўсіх перыпетыях гісторыі, у яе немінучым поступе мастакі слова бачылі перш за ўсё чалавека. Паказваючы гістарычную непазбежнасць падзей, выяўляючы іх грамадскую патрэбу, І. Мележ і Я. Колас у сваіх творах асноўную ўвагу скіроўвалі на чалавечы лёс, бо глыбока разумелі боль, пакуты, адчай і роспач чалавечаселяніна, у якога з зямлёю звязана ўсё жыццё, які без зямлі не бачыў сэнсу і мэты свайго існавання.

ЛІТАРАТУРА

1. *Міхневіч, А. Я.* Якуб Колас разважае, радзіць, смяецца... (Выбраныя выслоўі народнага песняра) / А. Я. Міхневіч. – Мінск : БелДПК, 2002. – 108 с.
2. *Васілевіч, А.* Люблю, хвалюся – жыву : нататкі, эсэ, роздум / А. Васілевіч. – Мінск : Маст. літ., 1986. – 55 с.
3. *Гніламёдаў, У. В.* Ад даўніны да сучаснасці / У. В. Гніламёдаў. – Мінск : Маст. літ., 2001. – 245 с.
4. *Жураўлёў, В. П.* Адвечная сіла зямлі: Паводле раманаў «Палескай хронікі» Івана Мележа / В. П. Жураўлёў // Роднае слова. – 1999. – № 11. – С. 27–33.
5. *Колас, Я.* Новая зямля: паэма / Я. Колас. – Мінск : Беларусь, 1968. – 400 с.

С. А. Сігаева (Мінск)

ВОБРАЗЫ-АРХЕТЫПЫ АНТЫЧНАЙ МІФАЛОГІІ Ў БЕЛАРУСКАЙ ПАЭЗІІ ПАЧАТКУ ХХ СТАГОДДЗЯ

Трансфармацыя антычных традыцый, уласцівая перыяду еўрапейскага рамантызму канца XVIII – пачатку XIX ст. арганічна працягвалася і ў пачатку ХХ стагоддзя, у тым ліку, у беларускай паэзіі. Лепшае сведчанне гэтаму – творчасць беларускага паэта Уладзіміра Жылкі.

Сёння творы Уладзіміра Жылкі, аднаго з найбольш цікавых і самабытных паэтаў з трагічным лёсам, яскрава ўпісаліся ў залаты фонд айчыннай літаратуры, яго імя заняло адно з самых ганаровых месцаў на беларускім парнасе.

Творчасць Уладзіміра Жылкі на інтэлектуальным узроўні адпавядала традыцыям еўрапейскага рамантызму. Романтызм як культурная з’ява паўстаў у культуры як рэакцыя на Асветніцтва і навукова-тэхнічны прагрэс і характарызаваўся сцвярджаннем самакаштоўнасці духоўна-творчага жыцця асобы, выяўленнем моцных, бунтарскіх характараў, вяртаннем да старажытных вытокаў, міфалогіі. Вобразы антычнай міфалогіі былі даволі распаўсюджанымі і ў творчасці Уладзіміра Жылкі.

Адвечным вобразам, да якога звярталіся творцы, бадай, усіх культурных эпох, з’яўляецца вобраз Праметэя, вобраз стваральніка чалавека, героя, які пакутае і які ўвасабляе сабой свабоду.

Звернемся да архаічнага вобраза, адлюстраванага Уладзімірам Жылкам (верш «Праметэй»):

О няволя... нясіла... Ды не!
З гордых вуснаў не вылеціць стогн!
Пакарацца, хіліцца не мне!
Гнеў, як полымя, мора імкне,
І ў вякі, і ў вякі мой праклён!
Мой праклён, мой пратэст — нібы гром,
Хай пачуюць, хто думаў, хто смеў,
Хто маім прасвятляўся агнём.
Ганьба! Вечная ганьба багом,
Чый магутны, няправедны гнеў! [1, с. 73].

Вобраз прывабіў пісьменніка сваёй сілай, непахіснасцю. Уладзімір Жылка робіць акцэнт на яго нязломнасці перад вышэйшымі сіламі, а таксама на спадзяванні героя старажытных міфаў на тое, што людзі пачуюць яго. Як лічыць Уладзімір Калеснік, паэт адчуваў, што яго светапогляд і палітычная пазіцыя – не прыватная асабістая справа: «на яго арыентаваліся многія, і ён пачуваў маральны абавязак дапамагаць парадай і прыкладам кожнаму, хто, як і ён, шчыра імкнуўся быць карысным свайму народу, гатовы быў змагацца за ўз’яднанне радзімы і свабоднае жыццё ў роўнасці і гістарычнай справядлівасці. Як мастак Жылка ўмеў пранікаць у душы другіх людзей, ёнразумеў тыя маральныя цяжкасці, з якімі сутыкаліся асабіста сумленныя аднакашнікі» [2, с. 140]. Верш напісаны ад імя самога лірычнага героя. Такі падыход у інтэрпрэтацыі вобраза робіць яго больш набліжаным да тагачаснага чытача.

У пражскі перыяд Уладзімір Жылка пачаў вырашаць галоўную праблему сваёй творчасці на той перыяд – набліжэнне беларускай паэзіі да еўрапейскай і сусветнай. Тэматыка яго тагачасных твораў агульначалавечая: жыццё і смерць, прыгажосць і брыдота і г. д. Менавіта ў гэты перыяд Уладзімір Жылка піша верш, прысвечаны Персі Шэлі, у якім мы сустракаем вобраз Нарцыса (верш «Да Персі Шэлі»):

Як магло бы дзяўчо без люстэрка
Кволых вёснаў пазнаць хараство?
Што было б к параўнанню ёй мерка
І прыбрацца было б якаво?

Ці Нарцыс ганарыўся б з уроды,
Ці дазнаўся б ўладарства свайго,
Каб не светлыя ціхія воды,
Што адбілі ў глыбінях яго? [1, с. 92]

Нарцыс – яшчэ адзін распаўсюджаны паэтычны вобраз, які прыйшоў да нас з часоў антычнасці. Юнак, якога багі ў пакаранне прымусілі закахацца ва ўласнае адлюстраванне. Адарвацца ад сузірання ў Нарцыса не было моцы, ён памёр ад знясілення і ператварыўся ў кветку – цудоўны і халодны нарцыс. Вобраз Нарцыса, як і Праметэя, прывабліваў разнастайных мастакоў, а ў псіхалогіі нават замацаваўся тэрмін «нарцысізм», які абазначае фіксацыю свядомасці індывіда выключна на самім сабе.

У вершы Уладзіміра Жылкі вобраз Нарцыса – не цэнтральны, але паводле мастацкага нападнення і экспрэсіўнасці валодае вялікім ідэйным зместам. Можна меркаваць, што з вобразам Нарцыса паэт атаясамлівае сябе: чалавека, які «глядзіцца» ў творчасць свайго настаўніка, як у люстэрка, і спасцігае тую ўладу, тую прыгажосць, якую гэтая творчасць у сябе ўвабрала. Уладзімір Жылка выкарыстаў у вершы вобраз Нарцыса, маючы на ўвазе найбольш падкрэсленую ў старажытных міфах яго характарыстыку як асобы самазадаволенай, самаўлюбёнай. Аднак паэт, акрамя таго, сканцэнтраванна сваю ўвагу на ўладзе, уласцівай прыгажосці Нарцыса, параўноўваючы яе з творчасцю свайго настаўніка і куміра Персі Шэлі.

Уладзіміра Жылку прываблівалі не толькі вобразы антычнай міфалогіі, але і антычныя формы верша (вершы «Гекзаметр», «Пентаметр»). Гэта, відаць, было выклікана імкненнем паэта далучыць беларускі народ, беларускую літаратуру да сусветнай культуры. Менавіта ў «Гексаметры» сустракаецца вобраз Палады.

Паладай называюць Афіну – адну з важнейшых багінь грэчаскага пантэона, багіню справядлівасці, мудрасці і ваеннай магутнасці. Атрыбутамі Афіны з’яўляліся змяя і сава, а свяшчэнным дрэвам – аліва. Нягледзячы на тое, што Афіна прымае ўдзел у справах людзей, няма ніводнага міфа, які б распавёў пра яе каханне ці прыгоды. Афіна ўспрымалася хутчэй як дух дзяржаўнай мудрасці і разважлівасці.

Уладзімір Жылка ў вершы «Гексаметры» згадвае Паладу нібы мімаходзь і менавіта як сімвал вышэйзгаданай мудрасці, разважлівасці:

Смутак пахмуры чала не замрочыць спакушаных, мудрых,
Цяжкі панурасці грэх не зачэпіць ніколі разважных,
І абурэнне іх дух з раўнавагі не выведзе раптам –
Дзева Палада спакой іх і ціхую яснасць вартуе [Там жа, с. 80].

У вершы Палада згадваецца як трапны вобраз, што дапамагае лепш адчуць настрой верша. Трэба адзначыць, што для Уладзіміра Жылкі было

характэрна менавіта такое адлюстраванне вобразаў антычнай міфалогіі, якое мела на мэце пашырэнне вобразна-паэтычнай сістэмы яго твораў.

Асаблівую цікавасць уяўляе адлюстраванне Уладзімірам Жылкам вобразу Пенелопы.

Пенелопа – дачка спартанца Ікарыя і німфы Перыбеі, маці Тэлемаха, жонка Адысея. Пенелопа дваццаць год чакала вяртання Адысея ў Ітацы. У сусветнай культуры вобраз Пенелопы з’яўляецца ўвасабленнем шлюбнай вернасці.

Верш «Развітанне Пенелопы» забраў у У. Жылкі шмат часу і працы. Паэт пачаў яго ў Празе перад ад’ездам на радзіму, а закончыў у 1928 г. Апошняю рэдакцыю паэт назваў «Развітанне» і жанр твора акрэсліў як Lai – від сярэднявечнай лірыкі, дзе пераказваліся сюжэты папулярных раманаў.

Даследчыкі творчасці Уладзіміра Жылкі лічаць, што ў творы антычнасць выступіла не столькі тэматычным, колькі стылістычным кампанентам, што з’яўлялася спецыфікай пераасэнсавання вобразаў антычнай міфалогіі паэтам. «Яго трывожлілі Адысеевы роздумы, ці прызнаюць і пазнаюць яго на радзіме, але ж усё гэта поўна выказана ў вершы «На эміграцыі». З гэтай, хіба, прычыны паэт і не закончыў у Празе свайго «Развітання Пенелопы». Пэўная літаратурнасць задумы прывяла да знарокавай віртуознасці, але форма не нападзілася зместам, не страляла» [3, с. 286]. Пры стварэнні вобраза Пенелопы Уладзіміру Жылку давялося шмат у чым пераасэнсаваць тую аснову, на якой быў напісаны твор: трактоўку сцэны развітання Пенелопы з Адысеем. Гэта было звязана з жыццёвымі варункамі, у якіх апынуўся паэт, і паспрыяла таму, што твор быў значна аддалены ад свету антычнай міфалогіі. «Развітанне» прачытваецца як узор ітымнай лірыкі, што набліжае паэта да еўрапейскай рамантычнай плыні. Аднак у кожную пэўную эпоху, у кожнага пэўнага народа рамантычная плынь мела сваё ўласнае аблічча. Гэта ж датычыцца і творчасці Уладзіміра Жылкі. Таму мы і назіраем, як падабенства з паэтыкай эпохі рамантызму ў спецыфіцы адлюстравання вобразаў антычнай міфалогіі ў паэта, так і адрозненні. Падабенства, звязанае з разгледжанымі вобразамі, заключаецца ў набліжэнні рэчаіснасці, якая акаляе беларускага паэта, са старажытнымі вобразамі. Адрозненні ж – у адсутнасці эпічнага разгортвання антычных сюжэтаў, што характэрна, напрыклад, для англійскіх паэтаў. Па-сапраўднаму аб’ядноўвае еўрапейскіх паэтаў і Уладзіміра Жылку тое, што, да якіх бы элементаў вобразнасці яны не звярталіся, заўсёды адлюстроўвалі сучаснае ім быццё, адгукаліся на выклікі часу.

Уладзімір Жылка не імкнецца да эпічнага адлюстравання і пераасэнсавання старажытных міфалагічных сюжэтаў. Гэта добра бачна і на вобразе Нарцыса, і на вобразе Палады. Праз іх аўтар робіць больш разнастайным вобразны свет сваёй паэзіі.

Уладзімір Жылка быў паэтам адраджэння і, разам з тым, рабіў спробу далучыць беларускую літаратуру да сусветнай. На яго ўплывалі розныя сусветныя эстэтычныя кірункі, у тым ліку, і англійскі рамантызм.

ЛІТАРАТУРА

1. *Жылка, У.* Выбраныя творы / У. Жылка; укладанне, прадмова і каментарыі М. Скоблы – Мінск: Беларускі кнігазбор, 1998. – 358 с.
2. *Калеснік, У.* Ветразі Адысея. Уладзімір Жылка і рамантычная традыцыя ў беларускай паэзіі / У. Калеснік. – Мінск: Маст. літ., 1977. – 328 с.
3. *Лявонава, Е.* За рубеж чалавечага слова... . Вытокі эстэтычнага ўніверсалізму Уладзіміра Жылкі / Е. Лявонава // Роднае слова. – 2003. – № 8. – С. 25–27.

Т. С. Супранкова (Мінск)

ЛЕГЕНДА АБ ПАНЕ ТВАРДОЎСКІМ: ЛЯ ВЫТОКАЎ БЕЛАРУСКАЙ ФАЎСЦІЯНЫ

Беларуская культура, цесна знітаваная з заходнееўрапейскай культурнай традыцыяй, яшчэ з сярэднявечнага перыяду вяла з ёй актыўны дыялог, у выніку якога ва ўжытак мовы ўваходзілі новыя запазычаныя словы, у архітэктуры і выяўленчым мастацтве выкарыстоўваліся раманскі і гатычны стылі, у літаратуру пранікалі папулярныя сюжэты аб Александрыі, Троі ці Трыстане. Прыкладам такой міжкультурнай камунікацыі з’яўляецца і сюжэт аб доктары Фаўсце, што пабачыў свет у франкфурцкай друкарні Ёгана Шпіса ў 1587 годзе як ананімны твор «Гісторыя доктара Ёгана Фаўста, знакамітага чарадзея і чарнакніжніка». Гэта першая па часе зафіксаваная версія легенды, хоць прататыпаў і перадумоў да ўзнікнення менавіта такога топасу ў сусветнай культуры было даволі шмат.

Калі паспрабаваць ахарактарызаваць парадыгму фаўсціяны, можна ўбачыць, што ў аснове яе ляжыць архетып бунта, паўстання, забароны і парушэння, што зафіксавана яшчэ ў тэксах старажытнасці: біблейскай гісторыі аб Адаме і Еве з Кнігі Быцця, паўстання анёлаў на чале з Люцыферам з «Кнігі Еноха», у міфе аб Праметэі, што быў апрацаваны вялікім грэчаскім драматургам Эсхілам. Вобразы Фаўста і Мефістофеля становяцца вечнымі, як і сама фаўсціяна становіцца вечным сюжэтам. Матывамі гэтага топасу з’яўляюцца дамова з д’яблам, пошук праўды любымі сродкамі, абмежаванасць чалавечых ведаў і расчараванне ў іх, вечна выратавальнае Вечна-Жаночае і інш. Безумоўна, найлепшая ў сусветнай літаратуры апрацоўка топасу фаўсціяны належыць пярэнямецкага пісьменніка і мыслера эпохі Асветніцтва Ёгану Вольфгангу фон Гётэ, таму ў літаратуразнаўстве падзяляюць развіццё сюжэта аб Фаўсце на «дагётэўскае», «гётэўскае» і «паслягётэўскае».

Па гётэўскай версіі міжкультурная камунікацыя топаса фаўсціяны пашыраецца, міф набывае скаладанейшыя філасофскія канатацыі, якія становяцца цікавымі для еўрапейскіх філосафаў, пісьменнікаў, драматургаў,